

նիւր — Կիւմրու-իւնն : Երկրորդական ա-
մեայ փորձն ցուցուց , որ սահմանադ-
րութեան վերաբննում թիւեր ուրիշ
բան չը նշանակեր , այլ բոլորովին ան-
գործութեան դատաւարանը և կամ
խտրան ջնջել . ուստի եթէ մեզ ներ-
ուրի և մեր պատրաստած ինքնայն կարգին
ուշադրութիւն դարձուի , կառաջար-
կեմք որ փոխանակ ամբողջ սահմա-
նադրութիւնը վերաբննելու , սրբ-
բազրութեան կարեւոր դատուած
յոգութեանն որբագրութիւն , որով ու-
նայն տեղն ժամանակ չանցնիր :

Երբ խօսքերնիս ամփոփելով կը
կրկնեմք Երեսփոխանական Ժողովոյ
առաջին պարտաւորութիւնն է , փո-
խանակ կաթողիկոսական կոնգրակով
դադրելու , Կաթողիկոսէն պահանջէ ,
թէ ինչ լրաւ մինչեւ հիմա Պալատէ-
նիայի մասին : Երեսփոխանական Ժո-
ղովոյ պարտաւորութիւնն է , փոխա-
նակ Կաթողիկոսի և Պատրիարքի յա-
րաբերութեան անօգուտ խնդիրով
ստորապելու , ազգային դատարա-
կութեան վերայ դարձնել իւր ուշադ-
րութիւնը . ազգային եւմտական վե-
ճակն ինկատի առնուլ և բարբոսկա-
նութեան հոմար մտածել , Եկեղեցա-
կանութեան վեճակն բարեկարգել :

Մինչեւ որ այս ծանրակշիռ խնդ-
րիւններն չը լուծէ Երեսփոխանութիւ-
նը . ըստ մեզ չը կայ նորա համար ու-
րիշ խնդիր և կարելի չէ որ կարողա-
նայ իւր պարտաւորութիւնը կատա-
րել և ամբողջ Եզգը գոհ ընել :

Գ . Ս . Խ .

ԵՂԵՍԻՈՅ ՆԵՐԿԱՅ ԿՐՕՆԱՓՈԽՈՒ- ԹԵԱՆ ՊԻԱՅ

(Ետրուակութիւն և վերջ . տես 12 թիւ 1872 .)

Ինչ է առաջնորդի մը պարտաւո-
րութիւնը , այս լաւ կը բացատրեն և
կը սովորեցնեն մեզ , թէ սուրբ գիրքը
և թէ սուրբ հորք եկեղեցւոյ ուստի
հարկ չէ հոս թուել զանոնք , մանա-
ւանդ որ ուղղին կրնայ կարգաւ Սիոնի
մէջ գէո շարունակուած եկեղեցւոյ
սլաշտօնէից ուղղուած բանի մը խօս-
քը , ուր ըստ բաւականին բացատրե-
ուած է և որ ժամանակիս նկատմամբ
շատ մեծ կարեւորութիւն ունի Սա-
սոն որոյ մէջ զանց առնելով զայն մի-
այն այսչափ կ'ըսենք թէ , առաջնորդ-
ըսելով մենք կ'իմանամք եկեղեցւոյ սլաշ-
տօնեայ , եկեղեցւոյ սլաշտօնէի մը
սլաշտքն է եկեղեցւոյ բարեւոր կառա-
վարութիւնը հոգ տանել , այն է համաձայն
Եստուծոյ կամաց . Ժողովրդի հոգեւոր
պիտոյքը հոգալ , անոր պարտաւո-
րութիւնները իրեն ճանցնել , զանոնք
քրիստոնէական ուսման մէջ կրթել ,
և անոնց հոգիները կազդուրել Եւե-
տարանի հոգեւոր կերակուրով :

Կը սովորինք մեր ազգային պատ-
մութիւններէն որ քրիստոնէութիւնը
մեր ազգի մէջ մտած օրէն ի վեր ,
Ժողովուրդն կրօնական երկիւղածու-
թեամբ , այնպիսի ջերմ համակրու-
թեամբ միացած է իւր հոգեւոր հարց
հետ , որ միշտ հովիւ և հօտ , առաջ-
նորդ և առաջնորդեալ , իբրեւ հոգի
և մարմին , իբրեւ հայր և որդի , ըն-
տանեկան միութեամբ և հոգեւոր
սիրով սերտ յարաբերութեան մէջ ե-
ղած են միշտ : Ենթուէր առաջնորդը
և հայրապետք քրիստոնէական խոնար-
հութեամբ , իբրեւ գլխաւ հայրեր
իրենց Ժողովուրդը իբրեւ իրենց մար-

մինքն ճանաչելով, գուրգուրացած են նորա վերայ հայրական գթով, և սպառաւորած են եկեղեցւոյ մեծ ջնումեռանդութեամբ: Փոխադարձաբար և ժողովուրդն որդիական պատու տալովութեամբ և երախտագէտ սրտիւ յարգած է զանոնք իբրեւ հայր հոգեւոր և իբրեւ պաշտօնեայ Նոտուծոյ:

Արդ ձեզ կը հարցնեմ ով հարբ եկեղեցւոյ, և առաջնորդք հօտին Քրիստոսի, ինչ զարմանք է այս, որ ձեր ապերախտ և արժանիք չի ճանաչող համարած ժողովուրդն մեծ երախտագիտութեամբ կը վարձատրէ եղեր ժամանակին իւր հաւատարիմ և արժանաւոր մշակները, միթէ տաքա ալ նոյն ժողովուրդեան որդիքն չեն միթէ սոքա ալ նոյն կրօնասիրտ թիւնը չունին, միթէ սոքա բողբոջին անըդգայացիւր են. եթէ ըսէք՝ այո՛, կը հարցնեմ դարձեալ թէ ի՞նչ է այս ամեն փոփոխութեանց պատճառն, սոցա հայրերն զորս լաւ մարդիկ կը ճանաչեմք, ի նմին լաւութեան կը թողքն դարձեալ եկեղեցւոյ սուրբ հարբ չեն, ինչո՞ւ հապա մենք եկեղեցականքս, չենք վարձեցուցած մեր ժողովուրդն նոյն լաւութեան: Ար տեսնեք ահա յանցանքն դարձեալ մեր վրայ կը ծանրանայ, մենք ենք պարտաւորն որ մեր նախահարց նման մեր պարտքերը չենք կատարել որ ունինք առ ժողովուրդըն. բաց յայսմանէ, մեզմէն շատերն բազմիցս միասնեւ ալ հասցուցած են և կը հասցնեն անխղճաբար. արդ ինչպէ՞ս կրնայ սիրել ժողովուրդն այն առաջնորդն, որոյ առաջնորդութիւնը թիւր է եւ ի կորուստ կը տանի. ի՞նչպէս սիրէ նա այն հովիւը որ իւր հօտը փոխանակ պահպանելու կը ջրուէ և գայլոց կը մատնէ, ինչպէս վարձատրէ այն պաշտօնեայն, որ իւր սրտաբերը չի կատարելէն զատ ժող-

ովրդեան միաստիւ իւր շահը կը փնտռէ: Ասոնց ճշմարտութիւնը դժբաղդաբար չենք կարող ուրանալ. բանդի ի միջի այլոց ահա Ադեսիայի ներկայ վեճակն ալ կը հաստատէ զայս: Աւրեմս մեր անխոհեմութենէ յառաջ եկած միասնեւոր փոխանակ ասոր անոր վրայ ձգելով՝ ստութեամբ զմեզ արդարացինէլ ջանալու, աշխատինք մենք ըզմեզ այնպիսի ուղղութեան մը մէջ դնել, որ մեր խիղճն վիայէ մեզ թէ յիշուաւի մենք արդարենք ենք, և ահա այս հերիք է մեզ ի վարձ, փոխանակ աւարժանութեամբ ժողովուրդէն պատիւ փառք և յարգութիւն մուրալու. աշխատինք ճշմարիտ արժանաւորութեամբ մեր անձերը պատկառելի ներկայացնել նմա. փոխանակ մեր առնա ունեցած պարտքերը կատարելու համար վարձատրութեան սպասելու, կատարելք մեր պարտքերը ճշդիւ և լիովին, և ահա արդէն վարձատրուած պիտի ըլլանք այն ամեն բաներով, զորս այժմ յանիրաւի կը պահանջենք ժողովուրդէն:

Արթնցիր և դու քու յիմարական ցնդքներէդ անարժան հովիւ Ադեսիոյ, թօթափէ օղիի և գինւոյ մահացուցիչ թմրութիւնը քու անձէդ, կը խնդրեմք ի բայ թող քիչ մը բազոսի մտերմութիւնը և մտածէ քո ներկոյ կացութեանդ վրայ, իմացիր որ Ադեսիացւոց արդի պառակտեալ վիճակը քեզ պատիւ չէ, այլ անարգանք, խեղամուտ լնր, որ Ազգի վնասը քեզ ալ միասակար է, գիտցիր որ ընդհանուրի իրաւունքը մասնաւորին զոհելը, որ և իցէ ստրկական ակնկալութեամբ, այնպիսի անջնջելի աղտմ' է. զոր չեն կարող սրբել ոչ մարդիկ և ոչ ժամանակը քո ամօթալի ճակատէն, փոխանակ օղիի և գինւոյ թմբերեցուցիչ շոգինեւորմն ձեր ըզեղը

խանգարելով, որ քան զոր գէպ ՚ի յանբանութիւն զիմեւ, զգաստացիր եւ աշխատէ պարտաւորութիւններդ կատարելու յօգուտ քեզ և Վազին, և եթէ այնքան անձնատուր եղած ես գինեմոլութեանոր, չես կարող գլուխդ գինիի կարասէն դուրս հանել և ուրիշ բանով ղաղղղ, գէթ հեռացիր այդ պաշտօնէդ, որուն աշարժան ես, որպէս զի քո յիմարութեամբ ու վատթարութեամբդ արդէն դատապարտելի անձդ կրկին և կրկին դատապարտութեան չենթարկես, խոստովանէ որ ինքզինքը կառավարելու անկարող մարդ մը, չէ կարող զայս կառավարել լրագրաց մէջի սուտ գովեստներն ալ չեն կարող ըզբեզ արդարացնել:

Վառնանք քիչ մը ալ ձեզ հետ խօսելու, հայրենակիցք իմ, յիրաւի սիրելիներս մեծ ցաւ կրպտածառէ սրտիս ձեր այժմեան պառակտեալ և անմիաբան կացութիւն, մանաւանդ սիրտս աւելի կարեւոր խոցողն այն դառն համբաւն է, որ կը գուժէր ինձ ձեզմէ ոմանց տգիտօրէն պատկանութեան գիրկը դիմելը: Վիտէք հայրենակիցք իմ, ձեր սոյն անխոհեմ որոշումն ինչի՞ կը նմանի. կը նմանի այն կարծամիտ մարդուն լրածին, որ գետակէ մը ազատուելու համար ինքզինքը ծով կը նետէ, և սոյն նմանութիւնս այնչափ ճիշդ է որքան որ ճիշդ է Հայ և պապական եկեղեցւոյ մէջ եղած անհուն տարբերութիւնը: Ինչո՞ւ կրօնափոխութեան կը դիմէք, վասն զի ձեր իրաւունքը կը բռնաբարուի և ձեր յառաջագիմակիս բողձանաց առջեւ արգելքներ կը հասնեն քանի մը մասնաւոր անձինք. կամ տգիտութեամբ և կամ չարամտութեամբ: Ալ, դուք որ այդքան անիրաւութեան չի կարողացաք համբերել, որ ժամանակաւոր է

և իւր թիւադիրներուն հետ կոչնչանայ, ինչպէս պիտի կարողանաք համբերել այն խիստ անիրաւ և անբրիտանոնեայ պահանջմանց, զորս պապականութիւնն ձեզմէ պիտի պահանջէ, ինչպէս իւր ամեն հետեւողներէն, Վիտէք հայրենակիցք իմ, թէ ի՞նչ է պապական եկեղեցւոյ սկզբունքն. իմացած էք նորա մինչեւ ցարդ յարուցած բազմատեսակ աղանդակութեց պատմութիւնը. չը լսեցիք սոյն լուսաւորեալ դարուս մէջ անգամ Պապի իւր անսխալութեան համար յարուցած անմիտ խնդիրը, որոյ պատճառաւ իւր յափշտակած աշխարհական իշխանութեան գահն անգամ վերայ տուաւ, զրկուելով վատիկանի փառաւոր դահլիճներէն եւս, ուր երբեմն բազմաձիւր յերկնից բարձրութենէն բանադրանաց սուկալի շանթեր կարծակէր այն անհնազանդներուն գլխուն, որոնք կը համարձակէին արտասանել արդարո՞ւրիւն, իրաւո՞նք եւ աղապո՞ւրիւն բառերը: Պապական եկեղեցւոյ ընդհանուր սկզբունքն է, անսահման միապետութիւն, նորա պատգամն է Պապի անսխալութիւնն, նորա պահանջն է իւր հպատակներէն խղճի ուրացումն, կըր հարստակութիւն, առ խորխորի հետեւողութիւն և կենդանի մեռելութիւն, և սոյն դրութենէ մաղի չափ անգամ շեղողին առաջը փակուած է արքայութեան դռներն սրբազան Պապի երեւակայական բանալիներովն, որուն կ'սպասէ միայն դժոխքն իւր անհուն բոցերով և սաղանը իւր անդնդալին արբանեակներովն: Արդ հայրենակիցք իմ, այս ամեն անարդար պահանջմանց եւ անբրիտանոնեայ դրութեանց պիտի կարողանաք ընդեւացունել դուք ձեր անձերը, և ի՞նչպէս, չեմ գիտեր. կը զարմանամ ձեր մէջէն ա-

ւելի անոնց վրայ, որոնք բաւական լուսաւոր միտք և բիշ մ' ալ խորհելու կարողութիւն ունենալ կը ցուցնեն, բայց կերելի որ չեն այնպէս, ինչպէս որ զիրենք կարծել կուտային, որովհետեւ գործածնին տգիտութե գործ է: Եւ ահա յայտնի կը տեսնուի որ ձեզ հասած ամէն չարեաց պատճառ որչափ որ ոմանց չարութիւնն աւելի ձեր խորին տգիտութիւնն է. վասն զի եթէ դուք տգէտ չըլնէիք ձեր եկեղեցւոյ և կրօնի մասին, անշուշտ պիտի ճանաչէիք նորա բազմադիմի բարիքները, մեր եկեղեցւոյ առաքելական սահմանադրութիւնը. նորա ներդրամութիւնը, շատ աւելորդապաշտութիւններէ և այլանդակութիւններէ ազատ լինելը, նորա քրիստոնէական սրբութիւնը, մաքրութիւնը և արիութիւնը, և այս ամէն կատարելութիւնները չէիք փոխէր ձեզ անձանօթ և խատապահանջ օտար եկեղեցւոյ մը հետ. եթէ տգէտ չըլնէիք մեր ազգի և եկեղեցւոյ պատմութեանը, պիտի տեսնէիք նոյն պատմութեան ամէն թերթերուն և ամէն մէկ էջերուն մէջ, սքանչելի նահատակութիւն մը, առաքելական մարտիրոսութիւն մը, անընկճելի արիութիւն մը և անտրտունջ երկայնմտութիւն մը, որ զձեզ փոխանակ ուրացութեան, աւելի զգայուն և համակիր սրտիւ պիտի միայնէր նոյն եկեղեցւոյ հետ: Ահ որքան ահռելի չարիքներ անցած են մեր խեղճ ազգի և եկեղեցւոյ գլխէն, քանի՜ քանի ընտիր և սուրբ մարտիրոսներ զոհուած են ՚ի սէր և ՚ի պահպանութիւն մեր եկեղեցւոյ, ո՞րքան արիւն և քրտինք թափած են մեր արիատիրտ և առաքինի հայրերն, մեր եկեղեցին անվթար պահպանելով մեզ յանձնելու համար: Ա՛յ կողմէն կրակապաշտ Պար-

սիկն, միւս կողմէն մղէկրօն Յոյն, մի կողմէն արիւնկզակ թաթարն, միւս կողմէն մարդախանձ Վրաբացին, հուր և սուր ՚ի ձեռին, աւերելով, քանդելով, անապատ կը դարձնեն Հայաստան երկիրը. սոսկալի սրածութեամբ, և գերութեամբ հետամուտ կը լինին տկարացնել Հայունիւթական ու բարոյական զօրութիւնը, ջնջել ժողովրդեան առ եկեղեցին և առ կրօնն ունեցած հաւատարմութիւնը. և եկեղեցւոյ բարձմամբ Հայ ազգն եւս խառնել և անհետացնել իրենց մէջ. բայց չեն յաջողեր, և ամօթապարտ յետս դարձած են զարմանալով հայուն ոչ մէկ բանէ չերկնջելուն վրայ: Իսկ արդ մենք այժմեան Հայերս այսպէս կը պահպանենք մեր նախահարց այսքան արիութեամբ պաշտպանած ամենէն աւելի սուրբ և նուիրական աւանդը, Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցին: Ա՛յ սուրբ մարտիրոսաց արեամբ ոռոգած եկեղեցին մենք կամաւ ուրանանք, կորսնցնելով մեր Վրգի մի միայն ամբողջութիւնը, կործանե՞նք նաեւ մեր ձեռք մեր ազգութիւնը, որ այսքան դարերէ ՚ի վեր կանգուն կը կենայ անցնելով անթիւ յեղափոխութեանց մէջէն, և պահպանելով իւր գոյութիւնն ու յատկութիւնը. արդարեւ աններելի յանցանք և անտուժելի միտք, որ մեզ ամենուս ալ մահառիթ է: Այսն որոյ, կողաչեմ զձեզ սիրելի հայրենակիցք իմ, կողաչեմ, սթափեցէք ձեր անխոհեմ կիրքերէն, ճանչցէք ձեր օգուտը ու մնասը, հեռու կեցիք շահատէր և խաբէրոյ սուտ ազգասէրներէն. ուկնդիր մի լինիք կը խնդրեմ նոյա ձախող իմաստասիրութեանց և անզգայ ճռտմախօսութեանց. որոնք յառաջագիմութեան և լուսաւորութեան պատրուակաւ միշտ զձեզ կը

յուզէն և իրօր կը ձգեն իրենց որ և իցէ մէկ կիրքը գոհացնելու համար :

Չեր յանցանքն միայն ձեր տգիտութիւնն է հայրենակիցք իմ, իսկ աւելի յանցանաւորն, աւելի չարեաշատարան և աւելի դատապարտելին ձեր պարագլուխ այն երկու անխիղճ խնատուն կարծուածներն են, որ իբրեւ վէմ գայթակղութեան միշտ ձեր գլխումը պատճառ կը դառնան, և ձեր իրար ընկած ու եղբայր զեղբայր հալածած տունը նոքա իրենց կիրքը գոհացնելով հեշտանալու ետեւէ են : Այս երկու անձանց ոգին պէտք է դուք լաւ ծանաչէք հայրենակիցք իմ, որք ձեր կարծեցեալ բարերարները կը համարուին, մին ծերացեալ յամբարտաւանութեան, իւր սիրտը աթոռքած է սատանային և իւր անձը նորա պատուանդան, միւսն վարժեալ 'ի կեղծաւորութիւն իւր ամեն գործոցը մէջ իւր շահը կը նկատէ միայն, այս երկուքն են, հայրենակիցք իմ, որ մին մէկ ծայրը կեցած, միւսն մէկ, զձեզ կը տատանեն ու կը ստբուրեբեն, ձեր առ ինքեանս ունեցած հաւատքն ու վստահութիւնը չարաչար գործածելով, մին քարոզկոյր մոլեռանդութեան, միւսն քարոզանկրծութեան, մին Արեւեանն, միւսն Արդանէսեանն : Եւ հա սոյն երկու կամապաշտ և անձնասէր ծամարտակներէն հեռի կեցիք, որպէս զի կըրկին և կրկին չնոյաք նոցա լարած որդայթներուն մէջ, կրկին կաղաչեմ ձեզ եղբարք իմ, դուք որ սխալմամբ հեռացած էք ձեր մայրենի եկեղեցիէն, դարձէք կաղաչեմ, դարձէք կրկին նորա մայրական զիրկը, մի խաբուիք օտարներու սուտ խոստումներէն, համոզուեցէք, որ մարդ մը իւր հայրենի տան մէջ չի գտած հանդիսաւ, չէ կարելի օտարի տան մէջ գտնել, հե-

ռայէք նսեւ այն անձէն որ ձեզ յայդր առաջնորդեց, տեսէք հայրենակիցք իմ, տեսէք և իւր կիանքէն դատեցէք ձեր ազատամիտ և ազգասէր Արեւեանը, տեսէք սոսքանի անգամ եղաւ որ կրօնափոխութեան կը դիմէ երբեմն 'ի բողբոսկանութիւն, և այժմ 'ի Պատրկանութիւն : Ուստի կը խնդրեմ եղբարք իմ, ձեր օգտին համար հեռացէք այդ մարդէն, իրեւանակցուէք, յեղեղուէք, շահասէր և անխիղճ մարդէ մը, աշխատեցէք այսու հետեւ աւելի լաւ ծանաչել ձեր ճշմարիտ բարեկամները և աւելի խոհեմութեամբ ընել ձեր որոշումներն :

Չեր օգուտը ձեր միութեան մէջ է հայրենակիցք իմ, ուստի 'ի բաց մերժելով ձեզմէն երկպառակութեան և անմիաբանութեան ոգին, սիրով միացէք իրարու հետ և ժողովեամբ աշխատեցէք ձեր և ձեր որդւոց ճշմարիտ լուսաւորութեանը համար, և ահա այն ատեն պիտի տեսնէք որ, ոչ որ չ'պիտի կրնայ վնասել ձեզ և հետեւապէս դուք սլ ոչ որք չը պիտի վնասուիք :

Ինդրելով որ ձեր պանդուխտ հայրենակցին ձայնը լսելի ըլլայ ձեզ, մնամ զձեզ սիրող 'ի սրտէ :

1873 Յունիս 1
յերուսաղէմ :

Ս. Գեորգ Ըս.
հանեան Երեւանցի :

ԳԻՇԵՐՈՒԿ ԳՊՐՈՏ ՅԱՆԹԱՊ

Անթապէն եկած նամակէ մը հետեւեալ խիստ ուրախակի տեղեկութիւնը քաղելով բերկրութեամբ կը հրատարակեմք յուրախութիւն ազգայնոց և 'ի բաջալերութիւն Անթապոնոց :

Տեղայն իշխանք և Թ. խորհրդոյ Անթ. Անթապք քանի մը ազգային խնդրոյ